

Др Данко Леовац

ванредни професор

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

danko.leovac@f.bg.ac.rs

ORCID: 0000-0001-6696-4871

ИЗМЕЂУ НЕУТРАЛНОСТИ И СОЛИДАРНОСТИ: ПОЛИТИКА РУМУНИЈЕ НА ПОЧЕТКУ ВЕЛИКЕ ИСТОЧНЕ КРИЗЕ (1875–1876)*

Апстракт: У раду се анализирају позиција, дипломатске активности и улога Кнежевине Румуније на почетку Велике источне кризе, фокусирајући се на устанак у Херцеговини и Босни, те Први српско-турски рат. На основу архивске грађе из румунских архива и објављене дипломатске грађе, рад реконструише еволуцију румунске политичке линије од почетка устанка у Херцеговини, у јулу 1875, до окончања првог рата између Србије и Турске. Румунија је спроводила политику „активне неутралности” која је била далеко од пасивне посматрачке улоге, укључујући систематску дипломатску мрежу, мере контроле граница, војну спремност и активне преговоре са великим силама ради осигурања сопствене безбедности и територијалног интегритета. Рад показује како је румунска влада морала да балансира између формално прокламоване неутралности и унутрашњих притисака. Анализа базирана на дипломатској кореспонденцији, циркуларним нотама, декретима и извештајима румунских агената из Београда, Цариграда, Беча, Берлина, Париза и осталих престоница показује софистицираност румунске дипломатије у управљању изузетно деликатним међународним околностима.

Кључне речи: Румунија, Србија, Османско царство, Велика источна криза, неутралност, дипломатија, Балкан.

Велика источна криза (1875–1878) представља један од кључних и преломних тренутака у историји Балканског полуострва. У овом тур-

* Реализацију овог истраживања финансијски је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Универзитету у Београду – Филозофском факултету (број уговора 451-03-33/2026-03/200163).

булентном периоду Кнежевина Румунија, иако формално још увек под османским сизеренитетом, налазила се у деликатној позицији балансирања између очувања неутралности, заштите сопствених интереса и симпатија према словенским народима, који су се борили за ослобођење од османске власти.

Устанак у Босни и Херцеговини, који је избио у јулу 1875. године у околини Невесиња, брзо се проширио и прерастао уске територијалне оквире. Овај догађај изазвао је кризу европских размера и представљао увод у Први српско-турски рат 1876. године. Кнежевина Румунија се нашла у средишту ових турбуленција, будући да је њена територија постала транзитна тачка за руске добровољце, оружје и материјалну помоћ упућивану Србији.

Циљ овог рада је да на основу примарних извора анализира позицију, дипломатске активности и улогу Румуније у овом критичном периоду балканске историје. Рад се фокусира на период од јула 1875. до септембра 1876. године и прати еволуцију румунске политике, од опрезне посматрачке улоге до активног дипломатског ангажмана у циљу очувања неутралности и сопствених националних интереса.

Почетак устанка и прве румунске реакције

Када је у јулу 1875. године избио устанак у Херцеговини, румунска влада је одмах активирала своју дипломатску мрежу како би прикупила информације о карактеру и обиму побуне. Као главни извори информација служили су румунски дипломатски агенти у Београду и Цариграду, који су слали редовне извештаје Министарству спољних послова у Букурешту.

Већ 15. јула 1875. године, А. Кантакузино, румунски дипломатски агент у Београду, извештава о променама у ставовима политике Београда према догађајима у Херцеговини: „Пре неколико дана, влада, дипломатски кор и интелектуална елита овде су веровали да ће револуционарне активности у Херцеговини бити одмах угушене као и раније, али се то није догодило.” Кантакузино даље наводи да се они који би желели озбиљан преврат против турске власти сада надају да ће се по-

крет проширити на Босну и да ће устанак бити подржан јавно од стране и Црне Горе и Србије.¹

Од посебног значаја је и разговор који је Кантакузино тада водио са српским министром спољних послова Миланом Богићевићем, који му је поставио кључно питање: „Какав би био став Румуније у одређеном случају?“, мислећи очигледно на избијање ширег рата против Османског царства. Румунски агент, иако „затечен питањем“, није могао да остане потпуно нем, те је дипломатски одговорио, истичући да румунска војска, организована и модернизована, представља значајну силу међу балканским хришћанским армијама. Међутим, нагласио је да Румунија не би учествовала у „малој побуни“, већ само у „озбиљној и важној акцији“.² Овај одговор показује опрез румунске дипломатије и њену тежњу да избегне било какве авантуре које нису у непосредном интересу њихове државе.

Истовремено, генерал И. Гика, румунски дипломатски агент у Цариграду, извештава крајем јула да устанак у Херцеговини „не представља ништа озбиљно за турску владу“, те да је „неколико села устало због питања плаћања пореза“, да су их опколила два батаљона турске војске који очекују њихову предају. Гика такође напомиње да влада више није забринута јер верује да црногорски кнез не подржава и не одобрава даље покрете устаника.³

До краја јула и почетком августа 1875. године постало је јасно да устанак добија много озбиљније димензије него што се првобитно претпостављало. Почетком августа, Кантакузино из Београда шаље извештај у коме наглашава да се кнез и влада налазе у прилично деликатној позицији, између притисака споља и изнутра по питању подршке устанку, да је „земља неспремна, а ситуација лоша“. Такође је подвлачио да му није јасна позиција Русије, те да је „црногорски кнез, који ништа не ради без

1 *Documente privind Istoria României. Războiul pentru Independență, Vol. I, Partea II-a: Evenimentele militare premergătoare anului 1877*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1952, док. бр. 2.

2 Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Arhiva Istorică, V. 280, Corespondența cu Legatia din Belgrad (1873–1875), 4/16 Juillet 1875; *Documente privind Istoria României, Vol. I, Partea II-a*, док. бр. 2.

3 Arhivele Naționale ale României, Inv. 2903, Casa Regală Miscellanee, Nr. 54 (1875), Constantinople, 15/27 Iuliet 1875; *Documente privind Istoria României, Vol. I, Partea II-a*, док. бр. 3.

упутстава из Русије, како се наводи, покретач устанка у Херцеговини, а да није упозорио Србију”.⁴

Румунски агент у Београду је потом више пута истицао да је рат Србије са Османским царством неизбежан, али да кнез има „тешкоће око формирања кабинета који би преузео одговорност за ситуацију”. Подвлачио је и улогу београдског комитета у подршци устаницима, окупљању добровољаца у манастиру Раковица, слању оружја. Ови детаљи нам показују да је румунска дипломатија имала добро развијену обавештајну мрежу и да је пажљиво пратила не само званичне позиције српске владе, већ и све друге активности у Србији, страхујући од даље ескалације сукоба. Порта је упозоравала Румунију да се уздржи од било каквих војних мера, те да ће озбиљно схватати груписање румунске војске на границама.⁵

Дефинисање румунске политичке линије

Кључни тренутак у дефинисању румунске спољне политике према кризи на Балкану представља нота коју је министар спољних послова Васил Бореску упутио 9. августа 1875. године румунском агенту у Цариграду. У овом документу, Бореску јасно излаже политику Румуније

4 *Documente privind Istoria României, Vol. I, Partea II-a*, док. бр. 4. Нејасне и неодређене вести слао је и Емил Гика, румунски представник у Петрограду, који је 24. јула / 5. августа 1875. писао да су: „Све вести које долазе из Херцеговине увек непотпуне и често нетачне. Још нисмо успели да пошаљемо ниједан телеграм или да сачинимо било какав извештај који би могао да противречи боље утемељеним информацијама наших дипломатских агенција у Београду, Бечу и Цариграду. Као и увек, порекло устанка лежи у чињеници да је хришћанско становништво, утњетавано турским јармом, стално утњетавано од стране османских званичника, стално изложено новим притисцима. На дан када је чаша била пуна, хришћани су се побунили [...] Оно што се овде сматра прилично озбиљним симптомом јесте тишина у којој Турци у Цариграду остају када их страни представници испитују о тренутном стању ствари. С правом се закључује да се ситуација, уместо да се побољшава, сваким даном погоршава [...] Католици и православци су се сада ујединили да се боре против муслимана, заједничког непријатеља, утњетача; католички хришћани су прихватили ствар своје браће, православних хришћана [...] Чак се наводи да је извесни број Црногораца отишао у Херцеговину „да се уједини са побуњеницима, упркос непоколебљивој вољи кнеза Николе да одржи строгу неутралност”. Исто, док. бр. 6.

5 Исто, док. бр. 10, 18, 22. Милан Петронијевић, тадашњи српски агент у Букурешту, у својим извештајима из августа 1875. године више пута је истицао да румунска влада гледа на устанак са симпатијама, те да Србија и Румунија имају заједничке интересе на Балкану. Н. Чакир, *Прилог питању румунско-српских политичких односа у периоду 1859–1878*, Зборник Матице српске за историју 34 (1986), 150.

према догађајима на Балкану и дефинише позицију Румуније према устаницима. Став Румуније јасно је одређен: „У случају рата не можемо и не би требало да активно учествујемо у свим овим догађајима. Ми смо само пасивни посматрачи, иако заинтересовани. [...] Држимо се у потпуној резерви [...] Имаћемо отворене очи и будне уши да пратимо сва кретања и да спречимо сваку акцију која би могла да угрози неутралност наше територије и наше добре односе са Високом Портом. То не значи да смо непријатељски настројени према становништву на другој обали Дунава, било да је у питању Херцеговина или Србија или Црна Гора. Напротив, имамо саосећања према овим народима, и знате да постоје најбољи пријатељски односи између нашег Суверена и кнежева Србије и Црне Горе. Али са свим овим блиским везама, наши интереси захтевају да водимо националну политику одвојену и независну од политике наших суседа на десној обали Дунава.”⁶

Румунску владу су посебно забрињавале вести око окупљања појединих Бугара и њихове жеље да покрену устанак, али и писање појединих листова који су отворено истицали приврженост устаницима у Херцеговини и Босни. Један од примера је лист „Drapelul” у коме се постављало питање: „Да ли постоје Јужни Словени чије срце не би закуцало при овом покрету? Који Бутарин не би узео оружје у овој ситуацији? Ко би себи уопште поставио ово питање: шта би требало да радимо? [...] Од 1867. године, револуционарни дух као да добија на значају широм наше домовине; оно што нам је до сада недостајало јесте организација. Данас ствари иду боље у том погледу: уједињенији смо. Дакле, народ је спреман, околности су повољне и никада не бисмо могли очекивати бољу подршку од оне коју нам пружају наша херцеговачка браћа, а коју Србија и Црна Гора неће пропустити да нам пруже.”⁷

Иако званично неутрална, Румунија је пружала уточиште бугарским избеглицама, дајући им и материјалну помоћ. Дозвољен је и прелазак у Србију, преко румунске територије, добровољаца, оружја, муниције, намирница и лекова. Кнез Карол је оцу писао да је „хришћанском Истоку дојадила лоша турска администрација [...] Висока дипломатија је немоћна да реши источно питање, које се може решити једино на Истоку, на самом ратном попришту, уз учешће директно заинтересованих народа”.

6 *Documente privind Istoria României, Vol. I, Partea II-a*, док. бр. 17.

7 Исто, док. бр. 26, 28.

Ипак, румунски владар је указивао да је земљи неопходно још времена да би економски и војно ојачала.⁸

У циљу очувања стабилности и контексту растуће напетости на Балкану, румунска влада доноси одлуку о извођењу јесењих војних вежби. Званични Букурешт бринуле су депеше агента из Београда који је истицао да ће „Србија, а затим и Црна Гора, ускоро ући на ратиште”. Кнез Карол је потом 20. септембра 1875. године потписао декрет о извођењу војних вежби и јесењих војних маневара.⁹ Ова мера показује да је Румунија, упркос прокламованој неутралности, желела да буде војно спремна. Присуство румунских снага на Дунаву и њихова мобилизација слали су поруку и Османском царству и осталим великим силама да Румунија неће пасивно посматрати развој догађаја који би могли да угрозе њену безбедност.

Током јесени 1875. и зиме 1875/1876. године, у Румунији је расла симпатија према устаницима и општа забринутост због турског насиља на Балкану, што се јасно види из румунских листова, који су са великом пажњом пратили догађаје у Босни и Херцеговини. У листи „*Românul*” изнето је становиште које ће постати лајтмотив румунског јавног мњења: „Зато на нашој страни понављамо да сигурност мира не може постојати на Истоку док се хришћанско становништво не конституише у аутономне државе у складу са њиховим захтевима [...] шта год да се уради, ни Турска ни силе неће моћи да га уклоне или одложе на дуго време. Ако се покрет у Херцеговини некако привремено смири – што није позитивно – и добију се одређена права, што ће несумњиво остати мртво слово на папиру, ово ће сигурно бити последњи покушај; нови устанак, или раст устанка, који је остао латентни, вратиће на сто са новим силама и са много већим ауторитетом питање оснивања аутономних држава Истока и тада ће се морати извршити правда по легитимним захтевима одређеног становништва, вековима неправедно држаног у стању ропства.”¹⁰ Овај став је био одраз и ширег сентимента који је био присутан у румунској интелектуалној елити, упркос чињеници да Румунија није словенска нација. Румунско друштво је јасно идентификовало своју историјску борбу против османске власти са борбама балканских Словена.

8 Н. Чакир, *Прилог питању румунско-српских политичких односа у периоду 1859–1878*, 149–150.

9 *Documente privind Istoria României, Vol. I, Partea II-a*, док. бр. 30, 34.

10 *Românul*, 7/19. септембар 1875.

Почетком 1876. године румунска влада је формализовала своју позицију кроз циркуларну ноту Министарства спољних послова упућену дипломатским представницима у иностранству, која се односила на „позицију Румуније према догађајима на Истоку”. У ноти је јасно истакнуто да Румунија неће чекати да је поведу догађаји, изражава се оштро противљење било каквој концентрацији турске војске на границама и спремност да се изврши наоружавање румунске војске, у циљу очувања неутралности и евентуалног напада са било које стране.¹¹ У овим тренуцима Румунија је посебно страховала од укључивања Русије у рат на Балкану, што би довело до озбиљних последица будући да би румунска територија била претворена у поље војних операција или место преласка руских трупа.¹² Милан Петронијевић, српски агент у Букурешту, у марту 1876. године извештавао је да Румунија жели да очува неутралност, у страху да би, у случају додатних компликација на Балкану, Аустрија могла да заузме Србију, а Русија Румунију. Иако је став румунске владе био да „тежи ослобођењу подјрамљених народа”, у случају рата би задржали неутралност, највише из страха „да им Русија не затражи да врате ушћа Дунава”.¹³

Појачани притисак и контрола границе

Како је криза ескалирала и како је постајало све јасније да се Србија и Црна Гора припремају за рат против Турске, румунска влада је морала да предузме конкретне мере да докаже своју неутралност и спречи да њена територија постане транзитна зона за добровољце и оружје за устанике.¹⁴ Румунију је у доста неповољан положај стављало и избијање Априлског устанка Бугара у Османском царству. Неизвесност је подгревала и чињеница да је, после нешто више од пет година на управи, пала

11 *Documente privind Istoria României, Vol. I, Partea II-a*, док. бр. 60–62.

12 Ș. Cristian Florescu, *Russia and the Romanian Independence (1875–1878)*, Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” XXII (2021), 95; M. Retegan, *România în timpul crizei orientale (1875–1878)*, Revista Istorică XX, 3–4 (2009), 262–268.

13 Н. Чакир, *Прилог питању румунско-српских политичких односа у периоду 1859–1878*, 150. Упркос тешкоћама, румунска влада је одобрила куповину коња на својој територији за потребе српске војске током фебруара и марта 1876. године. *Записници седница Министарског савета Србије 1862–1898*, прир. Н. П. Шкерковић, Београд, 1959, 151; *Documente privind Istoria României, Vol. I, Partea II-a*, док. бр. 79.

14 *Documente privind Istoria României, Vol. I, Partea II-a*, док. бр. 109; A. Tudorancea, *Frontiera româno-bulgară (1878–1940)*, Historical Yearbook 9 (2012), 77–92.

влада Ласкара Катарџија. Нову владу формирао је генерал Јоан Флореску, али и потрајала свега 22 дана. На чело новоформираног либералног кабинета 27. априла 1876. године ступио је Манулач К. Епуреану. Влада се одмах сусрела са изазовима на границама које је требало хитно решавати, упркос изјави да ће курс спољне политике остати непромењен – очување неутралности и поштовање међународних уговора.

Министарство унутрашњих послова је крајем априла 1876. године издало циркуларни налог префектурама дуж Дунава са инструкцијама о мерама које треба предузети да се спречи прелазак Бугара и наоружаних чета преко границе. Потом је Министарство спољних послова издало циркулар капетанима лука о надзору преласка људи и ратног материјала у Османско царство. Истовремено су формиране и различите комисије, чији је задатак био контролисање инструкција које су издавала министарства.¹⁵

Упркос владиним мерама, долазило је до бројних инцидената који су угрожавали румунску неутралност. Стизале су различите вести да „Бугари врше регрутацију у Ђурђеву”, те да се „бугарски добровољци регрутују на румунској територији, који би желели да пређу на десну обалу Дунава”.¹⁶ Румунска влада је одмах реаговала. Министарство унутрашњих послова је издало наређење пограничним областима да предузму све мере како наоружани Бугари не би прелазили преко Дунава. Послато је и упутство румунском агенту у Цариграду са инструкцијама да „Порти саопшти да не постоје чете Бугара у земљи”.¹⁷ Цео април, мај и јун 1876. године румунска влада је провела у неизвесности, покушавајући да предупреди било какав инцидент који би земљу могао да увуче у сукоб са Османским царством.

Почетак српско-турског рата

У другој половини јуна 1876. године у Букурешт су стизале вести о врло брзом почетку рата Србије и Османског царства. Агент из Београда је детаљно извештавао о војним припремама Кнежевине Србије и распоређивању војске. Претпостављајући да је идеалан тренутак да се изврши притисак на Османско царство, Михаил Когалничану, румунски министар спољних послова, 25. јуна је упутио Порти и гарантним силама

15 *Documente privind Istoria României, Vol. I, Partea II-a*, док. бр. 117, 119, 120.

16 *Исто*, док. бр. 127, 128, 132, 163.

17 *Исто*, док. бр. 134, 140, 142, 145, 146, 152, 156, 159.

низ захтева, који су суштински представљали признање независности. Пошто су турске власти одбиле ове захтеве, румунска влада је била на ивици уласка у рат.¹⁸ У ноти упућеној румунским дипломатским аген- тима код великих сила, које је требало представити, Османско царство је оптуживано за зверства почињена на Балкану, да је „ситуација пуна опасности тешко би било да се на неки начин заваравмо, јер не знамо која би влада могла још дуго да одоли осећањима гнева целог једног народа, који види како му касапе браћу”. Истицало се и да се „румунска војска комеша [...] жељна да учествује у борби”.

Румунија је све време покушавала да добије гаранције од Османског царства и великих сила о неутралности Дунава, посебно дела који је раздвајао Румунију и Србију. Страховали су да би сукоби на том делу довели до значајног смањења трговинских капацитета земље, али и отварали могућност да се сукоб Србије и Османског царства прелије и на румунску територију. У низу телеграма и нота из друге половине јуна и почетком јула 1876, румунска дипломатија је инсистирала на овом питању код великих сила, истичући да „има информације према којима Порта планира да нападне Србију на њеној речној граници и да пошаље ратне бродове уз Дунав, посебно на део реке који се налази између Србије и Румуније. Ова одлука Порте, ако се оствари, могла би имати велики утицај на одређивање права и обавеза Румуније као неутралне земље и изложити је опасности да прекрши своју неутралност”. Кнежевина Србија је прва подржала румунске захтеве, истакавши да „неће прва започети непријатељства на Дунаву, а посебно да неће напасти острво Ада-Кале”.¹⁹ У овом периоду је румунска влада дозвољавала преласке руских добровољаца за Србију преко своје територије, као и одређених контингента наоружања.

Са избијањем Првог српско-турског рата 30. јуна 1876. године, румунска влада почиње да трпи све веће спољнополитичке притиске. Питање неутралности било је на великом тесту. Румунско јавно мњење

18 Одговор турских власти на румунске захтеве сводио се на заједљив коментар великог везира: „Превише сте себични [...] док су сви око вас у немирима, ви желите да уживате у најпотпунијем миру”. *Arhivele Naționale ale României*, Inv. 2903, Casa Regala Miscellanee, Nr. 55 (1876), Constantinople, 15/27 Juin 1875; *Documente privind Istoria României*, Vol. I, Partea II-a, док. бр. 329.

19 *Documente privind Istoria României*, Vol. I, Partea II-a, док. бр. 264, 266, 267, 273; Н. Чакир, *Прилог питању румунско-српских политичких односа у периоду 1859–1878*, 150–151.

све више је истицало жељу да се укључи у рат против Османског царства. „Овде су сви против Турака и у јавности почиње да се осећа ратнички дух”, писао је кнез Карол. И сама влада је била на ивици да преломи и укључи се у сукоб. Међутим, након вести о поразима српске војске у бици код Великог Извора 18. јула и напредовању турске војске, кнез Карол доноси одлуку да смени дотадашњу владу. На чело нове владе, формиране 24. јула 1876. године, именован је Јон Братијану. Иако је био један од истакнутијих вођа либерала, сматрао је да није повољан тренутак за уплитање Румуније. Очување неутралности остаје први приоритет владе у тадашњем тренутку. Иасланик кнеза Милана Обреновића, официр Јован Драгашевић, буквално је протеран из Румуније, а влада у Букурешту није дозволила да се преко њене територије Србији испоруче пушке, те је дефицит у најтежим тренуцима имао тешке последице на исход српско-турских борби. Ометан је и пролаз руских добровољаца.²⁰

Из Београда је 13. августа послато наређење српског дипломатском агенту да саопшти румунској влади „да се обраћају Румунији као савезници на основу Уговора из 1868, који нам даје право да од ње тражимо све услуге које проистичу из тог уговора”. У случају да Букурешт настави отежавање преноса оружја, требало је саопштити Братијану да ће српска влада објавити поменути уговор, како би јавно мњење могло да донесе свој суд о понашању Румуније.²¹ Упркос свему, Румунија је наставила са спровођењем политике неутралности, сада и званично онемогућавајући наоружавање српске војске преко њене територије.

Како је рат између Србије и Османског царства настављен са променљивим успехом по српску страну, румунска влада је одлучила да појача своју војну припремљеност. Крајем септембра је одобрила јесење војне маневре и концентрацију сталних и територијалних трупа, позивајући истовремено и војну резерву. Предвиђено је и додатно увећање војног буџета.²² Одлука је формализована декретом кнеза Карола, који је наводио да се концентрација врши „у складу са законом” и редовних „јесењих маневара”. Међутим, додаје се да је ова концентрација „утолико оправданија у тренутним околностима пошто морамо бити спремни за

20 С. Рајић, *Кнез Милан Обреновић (1854–1881), од бератлије до суверена*, I, Београд, 2024, 297.

21 Н. Чакир, *Прилог питању румунско-српских политичких односа у периоду 1859–1878*, 151.

22 *Documente privind Istoria României, Vol. I, Partea II-a*, док. бр. 473–475, 477, 479.

сваку евентуалност”. И румунска влада и кнез су очигледно схватили да је питање рата са Османским царством неминовност, само је требало сачекати повољну прилику. Биће то већ у априлу 1877. године, када опочне руско-турски рат.

Стратешке дилеме

Да бисмо у потпуности разумели румунску политику током Велике источне кризе, морамо узети у обзир шири контекст румунске спољне политике. Кључна дилема румунске спољне политике била је како балансирати између две велике империје које су биле заинтересоване за Балкан: Русије и Аустроугарске. Кнез Карол, немачки кнез из династије Хоенцолерн, дошао је на румунски престо 1866. године и био лично и династички окренут ка Немачкој и Аустроугарској, али су румунско јавно мњење и политичка елита били у великој мери оријентисани профранцуски или проруски.²³ Ова дихотомија између владаревих личних симпатија и осећања јавног мњења чинила је румунску спољну политику посебно деликатном током Велике источне кризе. Главни циљ румунске спољне политике био је да осигура територијални интегритет и неутралност земље. Ово је било од виталног значаја јер је Румунија била окружена територијама под влашћу Османског царства, али и великим империјама (Русија и Аустроугарска).

У бројним нотама румунског министарства спољних послова истичало се да „не можемо и не треба да узмемо активно учешће у свим овим догађајима. Ми смо само пасивни посматрачи, иако заинтересовани”. Ова позиција „заинтересованог пасивног посматрача” најбоље сумира румунске дилеме: с једне стране, Румунија је имала симпатије према хришћанским народима који се боре против османске власти и саосећала са њиховом борбом, док, с друге стране, није могла да приушти да буде увучена у рат који би угрозио њену безбедност и територијални интегритет.

Закључак

Политика и улога Румуније током устанка у Херцеговини и Босни 1875. и Првог српско-турског рата 1876. године представља пример сложене дипломатије балансирања малих балканских држава у периоду

23 F. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, 2002, 215–224; I. Scurtu, *Istoria românilor în timpul celor patru regi (1866–1947)*, București, 2004, 45–63.

Велике источне кризе. Прво, Румунија је јасно и доследно проглашавала и покушавала да одржи неутралност у конфликту. Од раних дана херцеговачког устанка у лето 1875. до ескалације у српско-турски рат у лето 1876, румунска влада је константно наглашавала своју неутралност у дипломатској кореспонденцији. Друго, румунска неутралност није била искључиво пасивна, већ и активна.²⁴ Румунија је предузимала конкретне мере да спречи да њена територија постане транзитна зона за добровољце и оружје упућено устаницима или зараћеним странама. Треће, румунска влада је била веома забринута за питање сигурности Дунава, као важне стратешке реке, и инсистирала је на његовој неутрализацији, посебно оног дела који раздваја Румунију од Србије. Четврто, Румунија је одржавала добро развијену обавештајну и дипломатску мрежу која је пружала детаљне извештаје о развоју догађаја на Балкану. Извештаји румунских дипломатских агената у Београду, Цариграду, Бечу, Риму, Берлину, Петрограду и Паризу показују да је румунска дипломатија била добро информисана и да је активно учествовала у европској дипломатској комуникацији о Источном питању. Пето, румунска влада је предузимала различите мере војних припрема као форму осигурања. Шесто, румунска политика је била резултат сложене интеракције између личне дипломатије кнеза Карола, позиција различитих влада и притиска румунског јавног мњења.

Коначно, треба нагласити да је румунска политика током овог периода била усмерена ка јединственом главном циљу: припреми терена за проглашење пуне независности Румуније. Искуство стечено током прве године Велике источне кризе припремило је румунску владу и кнеза Карола за много већи изазов, који ће доћи у априлу 1877. године – одлуку да се придруже Русији у рату против Османског царства и боре за независност своје државе.

У том смислу, период 1875–1876. може се посматрати као прелазна фаза у румунској спољној политици: од пасивног посматрача, преко активног неутралног актера који штити своје интересе, до будуће независне државе, која ће активно учествовати у преобликовању балканске политичке мапе.

24 K. Hitchins, *România 1866–1947*, București, 2013, 53–69.

BETWEEN NEUTRALITY AND SOLIDARITY: ROMANIAN POLICY AT THE ONSET OF THE GREAT EASTERN CRISIS (1875–1876)

Summary:

The paper analyzes how the Principality of Romania navigated between neutrality and solidarity with neighboring Christian peoples during the first phase of the Great Eastern Crisis, from the Herzegovina uprising in 1875 to the end of the First Serbian–Ottoman War in 1876. It argues that Romania practiced an “active neutrality,” combining diplomatic restraint with military and administrative measures to protect its security and prepare the ground for future independence.

On the basis of diplomatic correspondence, circular notes, decrees, consular reports, and the contemporary press, the study reconstructs the evolution of Romanian policy from cautious observation to a more assertive defense of its interests. Foreign Minister Vasile Boerescu’s circular of 9 August 1875 codified Romania’s stance as a “passive but interested observer,” insisting on strict neutrality and good relations with the Porte, while openly acknowledging sympathy for Christian populations in Herzegovina, Bosnia, Serbia, and Montenegro. This formula reflected the fundamental dilemma of Romanian diplomacy: how to maintain an autonomous national policy distinct from that of its Balkan neighbors, despite strong emotional and political affinities.

Neutrality, however, did not mean passivity. Prince Carol ordered large-scale maneuvers and troop concentrations along the Danube, signalling readiness and deterring potential violations of Romanian territory. The government issued detailed instructions to prefects and port captains to prevent the crossing of armed bands, volunteers, and war matériel, and set up commissions to control implementation, although enforcement remained uneven and episodes of Bulgarian and Russian activity on Romanian soil persisted. At the same time, Romanian newspapers articulated a programmatic vision that durable peace in the East required the creation of autonomous Christian states, linking Romanian historical experience with the ongoing struggles of Balkan Slavs.

As war between Serbia and the Ottoman Empire became imminent, Foreign Minister Mihail Kogălniceanu attempted to use the crisis to obtain *de facto* recognition of Romanian independence, while Romanian diplomacy campaigned for the neutralization of the Danube to avoid being drawn into hostilities. After Serbian military setbacks and the formation of Ion Brătianu’s cabinet in July 1876, Bucharest tightened its neutral stance, restricting arms deliveries and volunteer transit despite Serbian pressure and

the 1868 treaty. The paper concludes that the experience of 1875–1876 functioned as a transitional phase in Romanian foreign policy: from interested observer, through an actively neutral guardian of its own security, to a future independent actor ready to participate in reshaping the Balkan political map in 1877.